

KÖNYVISMERTETÉS

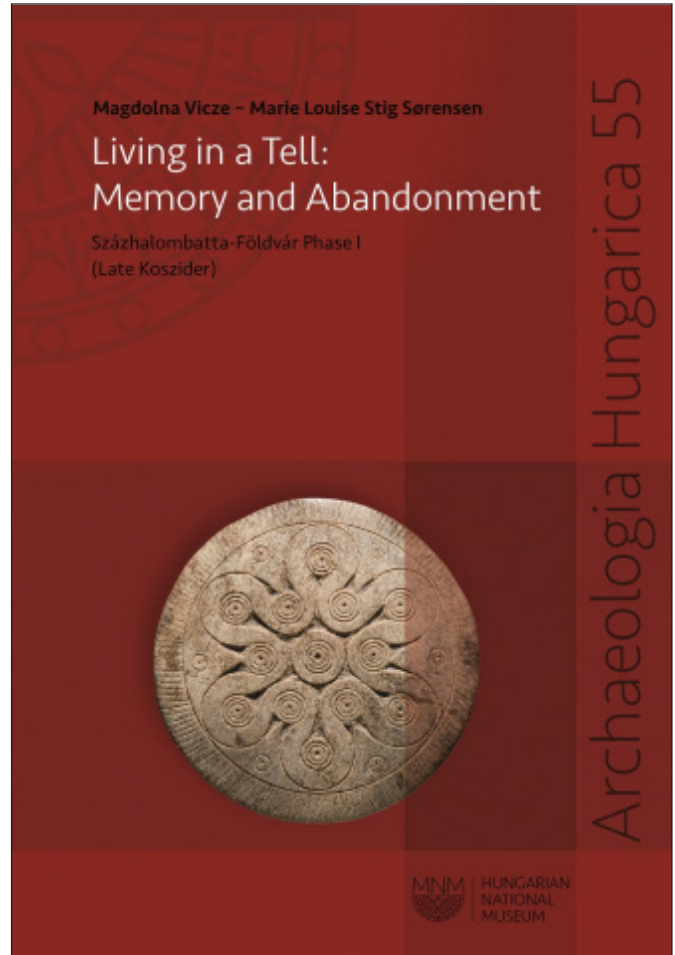
Vicze, M. & Stig Sørensen, M. L.: *Living in a tell: Memory and Abandonment.*KRISTIAN KRISTIANSEN¹

Magyar Régészet 13. évf. (2024) 2. szám, pp. 73–75.

E könyv egy klasszikus magyar bronzkori tell-település feltárásáról és régészetéről szól: Százhalombatta–Földvár I. fázisának késő koszideri korszakáról. Fontos megjegyezni, hogy a monográfia részletesen kitér az alkalmazott régészeti módszerekre, valamint megkísérli e módszerek és a régészeti értelmezések összhangba hozását is. Végül kivételes módon mutatja be, hogyan érdemes összetett adatokat rendszerezett módon publikálni, hogy az olvasó megértse az eredményeket. Az ásatásról szóló régészeti jelentéseket és a dokumentált jelenségek bemutatását az egyes leletcsoportokat bemutató részletes anyagközlések követik a már megjelent állatcsontos kötettel (VRETEMARK & STEN 2020), és nemsokára várható a kerámiakötet is (JONES, SOFAER & VICZE).

I–III. FEJEZET: A KUTATÁSI HÁTTÉR

Először egy gyors áttekintés a munka szerkezetéről: az első három fejezet rövid. Az I. fejezet „*A tellek jelentőségéről*” szól; egy tömör kutatástörténetet és a Vátya-kultúra áttekintését foglalja magába, emellett a tellek elhagyásának régóta tárgyalt kérdését boncolgatja. Ma már világos, hogy e folyamat kevésbé ismert, mint korábban gondolták: a tellek felső rétegeit nem tárták fel szisztematikusan és a koszideri horizont is hosszabb időszakot ölel fel. A II. fejezet a lelőhelyet és annak földrajzi háttérét mutatja be, míg a III. fejezet a kutatás megközelítését és céljait ismerteti egy világosan megfogalmazott módszertani nyilatkozatban: a modern, egyedi kontextusú ásatás, 2×2 és 1×1 méteres négyzetekben dolgozik és minden kitermelt föld átrostálásra kerül (így az általában elkallódó kisméretű leletek is fennmaradnak), illetve flotálásra (az egyes kontextusokból származó magvak begyűjtésére). A rögzített adatok mennyisége tehát óriási — nem beszélve a sok tonna átrostált talajról —, de a szerzők megtalálták a módját, hogy az adatokat mennyiségileg és minőségileg egyaránt összefüggő és könnyen érthető formában mutassák be. A hat szintet tartalmazó I. fázis a tell életének végső időszakát fedi le, mielőtt 1450 körül lakói felhagyták azt.

Vicze, M. & Stig Sørensen, M. L.:
Living in a tell: Memory and Abandonment.
Archaeologia Hungarica 55,
Magyar Nemzeti Múzeum,
2023.

Keménytáblás, 288 oldal, színes illusztrációkkal.
ISBN 978-615-5978-65-4

¹ Régész, professzor, University of Göteborg; e-mail: kristian.kristiansen@archaeology.gu.se

IV. FEJEZET: A 6-1. SZINTEK TEVÉKENYSÉGÉNEK BEMUTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

A kötet IV. fejezete az I. fázis 6–1. szintjeinek feltárását követi végig. Minden szintet alaposan bemutat, az adatok számszerűsítését és a minőségi leírásokat és értelmezéseket kis szemléltető rekonstrukciós rajzokkal kombinálva. A számszerűsítés, valamint az egyes jellemzők és leletek értelmezésének ötvözése kimagasló. A szerzők megtalálták a módját, hogy az olvasó könnyen átláthatóan követhesse a régészeti adatokkal alátámasztott érvelést; szándékuk ezt a módszert alkalmazni a következő kiadványokban is, hiszen calóban nagyon jól működik. Igazi bravúr.

Mivel mind a hat dokumentált szint a felbomlás fáziséhoz tartozik, a szerzők a tell település soha nem látott (vagy legalábbis soha nem dokumentált) tevékenység-sorozatát tudják bemutatni: ezek inkább kis improvizációknak, egy-egy életkép felvillantásának tűnnek. Egy helyütt például elsőként egy fazekasműhely működhetett, ennek maradványa kerül bemutatásra néhány (valószínűleg) szárítóállvánnyal; következő horizontban ugyanitt agyagos, nyílt rész volt, ahol az új házakhoz vagy javításokhoz szükséges kis paticsfal-részek anyagát készíthették, később pedig gabonacséplő területként szolgált. Utoljára egy végül be nem fejezett ház épült itt, mielőtt egy bika rituális leölésével véget ért a település élete. Röviden, a szerzők egy olyan közösségi területet mutatnak be, amely számos *ad hoc* funkciót töltött be, több háztartást kiszolgálva, talán két-három generáción keresztül. Ezek az eredmények nagy jelentőséggel bírnak a jövőbeli tell-ásatások számára is.

V. FEJEZET: I. FÁZIS – A TÖRTÉNET KEZDETEI

A százhalombattai tell figyelemre méltó, mivel a végleges felhagyás előtti, felső rétegek viszonylag zavartalanul fennmaradtak; ezért ezek állnak az első kötet középpontjában. Így a bemutatott leletek és adatsorok egyedülállóak, és lehetőséget nyújtanak arra, hogy dokumentáljuk, mi is történt valójában a tell életének végső időszakában, amely a becslések szerint 50–90 évet ölel fel. Mivel azonban a házak és az utca e végső fázist megelőző rétegei már feltárássra kerültek, így ismertek (bár közlésük még várat magára), a szerzők meggyőzően állíthatják, hogy a végső fázis a régi mintával való szakítást oly módon teszi meg, hogy a tell lakói egy nyitott teret alakítottak ki, ahol új, rögtönzöttebb tevékenységek zajlottak és kevesebb ház épült. Így véget ért az az évszázados hagyomány, hogy a régi házakat újakkal cserélték fel ugyanazon a helyen, hangsúlyozva a folytonosságot és a hagyományt. Sokkal kevesebb ház épült és számos tevékenység a szabadba költözött. Ezt a válság jeleként lehet értelmezni, ami a sok generáción át működő szokások felhagyásában tükröződik.

A változásra többek között a szabadtéren található, ételkészítésre szolgáló kemencék is rávilágítanak. Ezek szintén szakítást jelentenek a kemencék házakon belüli kialakításának hagyományával. A szerzők áttekintik a növényfeldolgozás bizonyítékait is; a cséplés jól dokumentált, és a kenyérsütésnek is nagy jelentősége lehetett (1. alfejezet). A régészeti talaj-mikromorfológia eszközeivel kimutatható trágyanyomok alapján a szarvasmarhákat közvetlenül a központi településen kívül tarthatták. A háztartási tevékenységekkel a 2. alfejezet foglalkozik, míg az igen ösztönző 3. alfejezet a tisztasághoz és a szeméthez való viszony témakörét járja körül: a lakók házaik padlóját tisztán tartották, ám a szemetet és a szennyeződésekkel a házakon kívülre vagy a házak közötti kis utcácskákra dobálták; ezek szaga feltehetően kellemetlen lehetett, és teret biztosítottak az élősködők és az esetleges kórokozók elszaporodására. A 4. és 5. alfejezet az anyagi kultúrát és a kereskedelmet tárgyalja, míg a záró 6. alfejezet a hagyományról, az emlékezetéről és a felhagyásról szól. Ez a fejezet rendkívül izgalmasan mutatja be az emlékezet és a folytonosság szerepét, és azt, hogy mit jelenthetett a hagyományok megszakadása.

VI. FEJEZET: SPECIALISTÁK JELENTÉSEI

A könyv utolsó fejezetében Alice Choyke és Tóth Zsuzsanna a megmunkált csontokról, agancsról és fogakról, Halbrucker Éva a megmunkált kőeszközökről, Vicze Magdolna és Marie Louise Stig Sørensen a bronztárgyakról, Sophie Bergerbrant a szövőszéknehezékekről és szövésről, Marie Louise Stig Sørensen a

Kristian Kristiansen • Könyvismertetés: Vicze, M. & Stig Sørensen, M. L.: *Living in a tell: Memory and Abandonment*.

gyöngyökről és medálokról, Adrew Fiasco a folyami kavicsokról, végül Kovács Gabriella a régészeti talajmikromorfológiáról ad külön beszámolót.

ÖSSZEGZÉS

Ez az egyik legjobb ásatási monográfia, amit valaha olvastam, és le sem tudtam tenni, mert valóban olvasmányos! Ami szokatlan. A szerzők sok időt és energiát fektettek abba, hogy olyan szerkezetet találjanak, amely összefoglalja és számszerűsíti a hatalmas adattömeget, miközben lehetővé teszi a különleges leletek és az egyes struktúrák szemléletes bemutatását és értelmezését. Az anyag mennyiségét tekintve ez figyelemre méltó teljesítmény, és példaként kellene szolgálnia a jövőbeni tell-monográfiák számára. Zárásképp egy apró részlet: nagyra értékeltem volna egy linket az adatok online digitális tárolására/megjelenítésére (de lehet, hogy csupán elkerülte a figyelmemet).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Vretemark, M. & Sten, S. (2020). *Animal bones from the Bronze Age tell settlement of Százhalombatta-Földvár in Hungary*. Százhalombatta Archaeological Expedition (SAX) 3, Százhalombatta.

Jones, P., Sofaer, J. & Vicze, M. (in press). *Pottery from the Bronze Age tell of Százhalombatta-Földvár*. Százhalombatta Archaeological Expedition (SAX) 5, Százhalombatta.